

Jegyzetek Juhász Ferenc lírájáról

„A SZARVASSÁ VÁLTOZOTT FIÚ” MEGJELENÉSE ALKALMÁBÓL

Igazában monográfiatéma Juhász Ferenc összegyűjtött verseinek első könyve, *A szarvassá változott fiú*. Elemzően, a teljesség igényével kellene szólni róla, mert a teljesítmény nagyságához méltóan csak így lehetne, az „egész”-et szem előtt tartó módszerrel pályaképet rajzolva, felmutatni az eredmény kivételességét; egyúttal végigjárva azokat az ösvényeket is, amelyeket a terepfölverő Juhász-kutatók — Czine Mihály, Bata Imre, Bori Imre, Bodnár György, Kiss Ferenc, Tamás Attila és mások — vágtak eddig, irányt jelölve az utánuk jövőknek. E helyt csupán alkalmi jegyzetekre van lehetőség, jelzésszerű megállapításokat tehetünk, töredékeket fogalmazhatunk a legújabb magyar költészet kiemelkedő fejezetét jelentő műről.

Milyen hatalmas metamorfózis az indulástól a hatvanas évek derekáig — és ugyanakkor mily erős belső rend s egység, szervesség a szüntelen gazdagodást hozó változásban! Micsoda távolság feszül a kezdetek dokumentumai és a kötetzáró himnikus-látomásos ének, a *Történelem* között! Roppant utat járt meg a költő, tünémenyes és szinte páratlanul merész ívű a pálya. A „hűség és a hit” volt felírva — a kötet szép bevezetőjének szavait idézve — az útnak induló lírikus „törékeny zászlajára”. Ez a hit- és hűségelv — tudjuk — ars poeticájának később is megőrzött törvénye maradt; semmilyen megpróbáltatás és rontó erő nem volt képes szétbárdolni. És ennek a sokvonatkozású magatartásalkotó elemnek egyik jelentése bizonyára abban nyilatkozik meg, hogy a költő hűségesen igazodott művészkata leglényegibb sajátosságaihoz, a hűség erejével ragaszkodott a belső indítékokhoz, a belülről motivált feladat-tudathoz — és hitt önmagában, sorsa értelmében, küldetésében, a választott irány egyetlenségében, makacs-tiszta következetességgel. „Az én vezérem bensőmből vezérel” sajátjaként vallott József Attila-i igéje lehet az érvényes magyarázata annak, hogy Juhász Ferenc végig tudta és merte járni a maga kivételes útját, tántoríthatatlan szuverenitással közelítve a fölismeret célhoz. Líra-történeti jelentőségű versforradalmát csak ezzel a föl nem adott hittel és hűséggel vihette végbe; s így mehetett annál is tovább az utóbbi években, ameddig *A szarvassá változott fiú* tanúsága szerint eljutott.

A felszabadulás történelmi élménye ragyogja be a pályakezdés idejét, az indulás boldog éveit. A versek akkortájt igazi örömelemek, valóban „építő világot” hirdet a dal, spontán fakad a jókedv, derülten tündöklök a költői valóság, „teljes ragyogásban” mutatja magát a megújuló élet a szegénység mélyeiből fényre ért ifjú poeta előtt, természetes önkéntelenséggel megered a szó, magasan lobog a hit, zavartalanul harmonikus az érzelmvilág, fényesednek a megejtően tiszta illúziók; sorjázhathatnak a dalkerekességű, a korszak forradalmi közérzetét és atmoszféráját is oly hiteles közvetlenséggel érzékeltető vallomások, hiszen „Ó, boldog, ezerszer boldog itt az ember”. Tündökletes pillanat elevenedik meg ma is ezekből a fényüket el nem vesztő költeményekből. „Egyformán helyén van itt minden, őszinteség és egyszerűség hatja át az élményeket, s ujjong az egész költői világegység, melynek napszerű középpontja

a felszabadulás-földosztás élménye, s körülötte két bolygó kering, a nehéz múlt emlékezete és a ragyogó jelen" (Bata Imre). Ez az ihlet, ez a szemléletformáló kor-élmény hatását és jelentőségét, értelmét és szerepét azóta sem veszíthette el teljesen, ott munkál a művészi világkép, a költői értéktudat mélyrétegeiben — noha a történelmi pillanatot megállítani nem lehetett, mert a közegében megképződött tüne-
 ményes összhang törekenyebb volt annál, hogy a mozgó valóság szorításának ellen-
 állhatott volna. A költő kivágódik a védettségéből, nehéz helyzetekbe szorul, s a lírai
 eszmélkedés folyamata folytonosan rögzíti ennek a felocsúdásnak, állapotudatosítás-
 nak a fokozatosan kifejlő szakaszait. „Nem a tél jön, itt tavasz van / és mindörökké
 az marad" (*Délnek hűz a fecske, délnek*) — hirdette a kételytelenül bizakodó lélek,
 de nem sokára már a „Nehéz idő, nem-sejtett idő!" (*Novemberi elégia*) döbbenetét
 fogalmazza, a „ki tudja, mire ébredek holnap?" félelmét jelzi, az egyedülmaradott-
 ságot konstatálja fájdalommal. A szó is egyre nehezebb lesz, a lélek komorlik a
 vallomásokban, tündő-elégikus a vershang, eszmélkedő-kérdező a magatartás, a két-
 kedés sugallatai kísértik a bizonyosságot; a verőfényes tavaszlátomásokat az ősz sűrű
 s borongó képei váltják fel; az ideges bizonytalanság, a hiány, a zavar képzetei
 nyomulnak be a költeményekbe, tükrözvén a közérzet átszíneződését, az erős han-
 gulatváltást, a kedély elkomorodását. „Ideje nincs most az álomnak, a könnyű tiszta
 dalnak: / végig-nem-gondolt eszmék, át-nem élt forradalmak, / lázak, emlékek, vá-
 gyak örvénylenek a szív csatagos / mélyeiben, ellentmondások patája tapos!" — így
 összegez az önelemző s a költői szituációt kifejező reflexió a már idézett Novem-
 beri elégia-ban. Jellegzetes közérzet-versek tanúskodnak az *Új versek* és az *Óda a
 repüléshez* periódusáról, melyek ugyan keveset beszélnek *közvetlenül* a társadalom-
 ról, a valóság köznap jelenségeiről s a fogalmi-kifejtő megnevezéssel leírható tüne-
 teiről, a szocializmus konfliktusairól, eszmények és gyakorlat drámai ütközéseinek
 elbeszélhető és priméren megjeleníthető élménytípusairól, a forradalom ügyének
 válsággondjairól. Annál többen képesek érzékeltetni a személyes-lírai vallomás for-
 máiban, a szubjektív érzelmek és hangulatok megvallásával mindabból, ami meg-
 határozta a korban, a változott közegben a szocializmus eszméit magukénak vallók
 érzületét, élményvilágát. Ebben a viszonylagos — lírikusi! — áttételességben érvé-
 nyesen vallott ez a költészet a közéleti-politikai háttérről is. Együttal mind nyilván-
 valóbban arról is hírt hozott, hogy Juhász Ferenc egyre tudatosabban építi saját
 művészi világát, keresvén a modern költőiség új lehetőségeit, a radikális megújítás,
 a horizonttágítás feltételeit, a továbblépés irányait. „Sokan nehezen tudják elkép-
 zelni, hogy a költőnek alkata; egyénisége, sőt fejlődési útja is van" — fogalmazott
 vitázó indulattal, egy szűkös esztétikai szemlélet sablonos gondolkodásával, merev
 kánonjaival pörlekedve már 1951-ben. Ezt az igényt bátor elszánással követve vágott
 neki a merészen újszerű kísérleteknek, vállalva a művészi önépítés feladatát, az
 öntörvényű életmű megalkotásának parancsát. Az 1952–53-ban elkészült verses
 mesék sorozata jelenti ennek a folyamatnak mintegy a nyitányát. Bennük az alkotó
 — a mesei általánosság és a vallomásos személyesség, az allegorikus, szimbolikus
 elvontság és a jelen idejű konkrétság elemeit ötvözve — rátalált a hagyományos
 verses epika megújításának a formáira; az önkifejezés, a gazdagodó világszemlélet,
 a bonyolultabb magatartás költői tárgyiasításának teremtett egyéni alakzatokat.
 Ezek a szerkezetek úgyszólván felszabadítják lírikusi képzeletét, stílus-teremtő ké-
 pességeit, kivételes nyelvi erejét is. Rendre a viaskodás, a szenvedés, a kálváriajárás,
 a mitológiai kínok hőseit álmodta életre, s az ő gyötrelmeiket festő látomások bizo-
 nyosan a tapasztalati valósággal s a lét egyetemes kérdéseivel szembenező teremtő-
 jük megrendüléseiről, küszködéséről, bizonyosság- és értelemkereséséről is szólnak.
 Még teljesebb eredményt mutat fel a folytatás, *A tékozló ország* (1954), mely az
 eposz struktúráját újjáteremtve — Juhász verbális és képalkotó erejét, nyelvi hatal-
 mát, a képzelet látomásformáló lehetőségeit kiteljesítve — vívódik az „árva szép,
 pusztá ország" víziójával, a vereség, az újrakezdés, a hit, a „legszebb küldetés", a
 szabadság problémáival; a történelemről (az 1514-es Dózsa-forradalomról) festett
 monumentális képbe, vizionárius szerkezetű freskóba belevetítve a maga lírai vallo-

mását is az emberi létezés törvényeiről, a világalakító harc értelméről, a pusztaság vegetáció és a küldetéses embersors antagonizmusairól, siratva a pusztulást, a remények beomlását, a tavasz megüszkösödését, s nyilvánvalóan belefoglalva az eposzi ének jeremiájába a jelen szubjektíven átélt lényegszerű gondjait, eszmei és etikai kérdéseit, a nehéz töprengések konfliktusélményeit is; mert hiszen aligha lehet kétséges, hogy a történelmi múltra kérdező alkotó — megfelelő közvetettséggel és áttétellel — maga korának, a szocializmusnak, a forradalomnak a drámai jelenlétével is szembesül, számot vet.

A költői „én” drámája a következő szakaszokban sem jut enyhültebb állapotokig; a feszültség nem oldódik; tragikumérzete éppenséggel elmélyül és szinte állandósodik. Kiteljesednek s felerősödnek a költeményekben a „Csodák, csodák és látomások, vad vijjogások, zokogások” (*Látomásokkal áldott életem*) motívumai és hangzatai, felizzanak „foszforos csodái a kinnak”. A lírikus a „titkok kapujához” érkezett el, szemhatára és világtátró képessége szembetűnően kitágul, egyre inkább a létezés egyetemes titkait fessegeti, „a lét hemzsező áradatát” fogja hatalmas és sokszólamú látomásversekbe, a mindenség teljességét idézi fel, páratlan bőségekben látva az anyag minden lehetséges megjelenési formáját, a létezők egyetemét, a vegetáció életét, megjelenítve a halottak birodalmát, a történelem előtti lét őstenységét — kozmikus szemlélettel, világteremtő fantáziával, mítoszi totalitással (*Tanya az Alföldön, A mindenség szerelme, A halottak éposza, Krisztus lépesméze, A virágok hatalma, A szarvassá változott fiú . . . , Vers négy hangra . . .*). Szorongató élménye az egzisztenciális magány, a halállal való szembenézés, a szenvedés, a víziókban megélt rettenet, a létszorogás lidércessége. Erős élménye, de nem mondandója, nem lírájának üzenete! Mert Juhász Ferenc, noha nála alig fejezte ki bárki is elemén-tárisabban újabb lírákban a döbbenetet, a pokoljárás fájdalmait — nem a káosz, hanem a rend, nem a dehumanizáció, hanem az emberi teljesség, nem az elvesztettség és lemondás, hanem az élethit és életszerelm, nem a halál, hanem az élet nagy lírikusa, az egyetemes lírai részvét, az entuziaszta létrajongás költője. Az ötvenes évek közepétől a hatvanas évek derekáiig keletkezett versek egyértelműen arról tanúskodnak, hogy hatalmas küzdelmet vív az élethitért, a reményért, a hűség megőrzéséért, a világegész költői megértéséért és meghódításáért, a halál ellen az „élet-eoszert”; szembeszegezve a Semmivel a szerelem, az alkotó emberi egyetemesség, a felelősségtudat érveit s megtartó erőit, a hazához, a néphez s a létezőknek is értelmet adó emberiséghez való ragaszkodás példázatos magatartását. S ezzel úgy tud beszélni — a létköltészet teljességet kísérő formáiban — a mindenségről, a világegész tér- és időkorlátokat átszakító totalitásáról, az élet-halál titkairól, az embersors törvényeiről s a legszemélyesebb élményszférákról, hogy bár tárgyias közvetlenséggel (régebbi lírája értelmében) csak ritkán tesz vallomást az „itt és most” valóságról, a köznapiság élettartalmairól, a közéleti-társadalmi szféráról, vízióinak érzelmi és gondolati szerkezete nem hagy kétséget afelől, hogy a társadalom s a történelem konkrét közegében élő ember nagyon is jelen érvényű vallomásai ezek, melyekben egyébként itt-ott az ötvenes esztendő társadalmi válságainak mély megélését sejtető utalások is megcsillannak: a legbeszédesebb példa ebben a tekintetben a Juhász-líra egyik gyönyörű darabja, a *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb* című költemény, „a szocializmus korszakában” költősorsának értelmét drámai teltséggel felmérő és megküzdött pátosszal kimondó művész nagy-szerű hitvallása.

Őrzi ez a könyv a megélt történelem lenyomatát, őrzi messzeható maradandósággal „a történelemben kristályosodott időt”, a még szinte jelen közelségű múltat, mert maga is „része a Történelemnek”. Hogyne volna az, hiszen teremtője a történelemben élő ember, a korrallal együtt lélegző alkotó, aki ott élt e huszonöt esztendő „lángjaiban és homályaiban.” Rajta is átvigott ez a sokhullámú, sokörvényű, szárnyakat adó, magas körözésre röptető és vissza-visszarántó nagy történelmi idő, a kor, mely eszméltetett, földatra ébresztett, hitet s fényes életbizalmat adott — megbuktatókat is állított, válságos helyzetekkel torlaszolta el nemegyszer a sugárutat, a

megpróbáló küzdelem köreire szorított. Tulajdonképp nagyon is drámai volt tehát, kivételes érzékenységű szereplőjének pedig különösképpen. *A szarvassá változott fiú* teremtett világában ott lüktet ez a dráma, visszhangzik s tükröződik igéző gazdagsággal. Mutatja benne magát az emberi história. Felragyogtatják a vallomások a diadalpillanatokat, a hősénekekbe illő vállalkozásokat, lobogtatják a világformáló ember pátoszát, boldogan naiv és derült egú hitét, a létben való otthonosságának érzületét; idézik a forradalmi kezdetet, a szocializmus születésének ismételtelhetetlen varázsú idejét; aztán hírt hoznak ennek az összhangélménynek a szétrobbanásáról, az illúziós csillámlású remények s a valóság ütközéseiről; rajzolják a kanyarokat, a megcsavarodásokat, elfulladó lélegzettel éneklük a bajlító lélek panaszait, zúgatják a jeremiádót s a psalmus hungaricust, komor víziókká növesztik a tragikumélményt — és festik sok változatban a mérköző költő arcképét, a valóság szövevényében eligazodni akaró alkotót, a lírai hőst, aki többször megrendülten porlekedik az értelemért, a rendért, az emberségért, a bizonyosságért, a bizonytalanságért, az elveszni látszó ideák visszacszerzéséért, a forradalomnak elkötelezett magatartás érvényéért, a hitért; akinek vezérelve a hűség.

Ezt a sokrétű és több fázisú élményanyagot az elemi erejű személyesség izzítja át Juhász Ferenc költészetében, a föltétlen s kitüntetett szubjektivitás öntőformái alakítják érvényes esztétikai alakzatokká. A személyes sors, az „egyetlen élet”, a szuggesztív személyiség saját törvényei jellegadó szerepet kapnak a mű létrejöttében, megformálásában. Öntörvényű a kép — de nem csak az. A magánsors, az egyediség, a különösség, a szubjektív jelenlét — mivel egy példázatos utat s magatartást reprezentál sűrítetten és kiemelő-felnagyító érvénnyel — átcsap az általánosabb értelemben törvényszerűbe, az egyetemesebb jelentésbe, s ekként a legmélyebb tartalmakat is képes magába fogadni és jelentésesen felmutatni. A költői „én” tanúskodása — a maga különösségével — a korszak emberi élményvilágának leglényegesebb alkotórészeit fejezheti ki. Juhász lírája ily módon a „költők és kora” viszonylat különös, személyesen belső meghatározottságú vallomásával a történelemtől is beszélhet. Ha értékeit akarjuk méltatni, erre a történelemtükröző, az emberi valóságot a partikuláris érvényen messze felülemelkedő hitellel megragadó tartalomra bizonyosan nyomatékkal kell rámutatni. Hogy ez a poézis a magyar valóság tükre is, a történelem közegében létezik — aligha vonható kétségbe. Vallomást tesz a lírikus — az egyik legszebbet, leggazdagabbat s legizgalmasabbat újabb költészetünkben! — a korról, amelyben élnie rendeltetett.

A pálya mozgása, alakulása a történeti időben Juhász Ferenc költészetének folytonos gazdagodásával, szüntelen horizonttágulásával is azonos értelmű. Versművészetének esztétikai alkata mélyreható átalakulást mutat. Jól látható, hogy az új világkép, a saját „költői világegyetem” megteremtésének következetesen végigvitt szándéka fokozatosan eltávolította az alkotót a költőiség korai változatától. A közvetlen és elemi valóságélmények, tapasztalati élethelyzetek, az empirikus tárgyiaság rétegeihez kötött egyneműen egyszerű érzelmek poetizálásának stádiumát hamarosan túlhaladta az öntörvényeire eszmélő tehetség, és egy igen nehéz — mert erősen konfliktusos és bonyolult — történelmi szakaszban elindult azon az úton, amely egyre szövevényesebb szerkezetű líraiság kialakításához vezetett. A tudatos életmű-építés folyamatát kísérhetjük végig a verses mesék utáni periódusokban. Ez a kivételesen tudatos építkezés természetesen a művészi világkép lényegszerű tartalmainak szerveződésével függ össze, a lírikusi valóságélmény alakulásának intencióit követi. Amikor felrobbant a világszemlélet spontán-eredendő harmóniája, a költő a világra-kérdézés kényszerének helyzetébe került, hiszen újra kellett értelmeznie a korábbi szemléleti formák alapján megképződött világképet, és nyilvánvalóan magát a költőszeretet, a magatartás számos elemét, az ars poeticát. Ennek eredményeként született újjá — anélkül, hogy a történetileg hitelesített s így önérvényét őrző addigi eredmény visszamenőleg kétségessé vált volna — a fiatal Juhász poézise. Számot vetett a történelemmel, társadalmi eszmékkel; szembekerült a magányosság, a létbizonytalanság, a hiány helyzeteivel; megélte a költősors új konfliktusait, a hagyó-

mányos és bensőséges életközgeből való szükségszerű kiszakadás drámáját, az ifjúság boldog idejének múlását, az illúziók elveszését; más értelmet nyertek bizonyos fogalmak, felismerések, alapelvek; fölerősödtek az átélésben az élet diszharmonikus jelenségei; régebben biztosnak tudott értékek védelméért kellett megmérkőzni, a forradalomélmény hiteléért és érvényéért kellett harcba szállni nem kis mértékben összekuszálódott körülmények között — és mindennek összegeként a hirtelen megtárgult világ, az ismeretlen régiókba hatoló felfedező szemlélet új tartalmainak rendszerezése, a tradicionális formákat elhagyó költészetté lényegítése várt az alkotóra. Fölnyílt az egyetemesség távlata! A válságos társadalmi szituációban eszmélő Juhász Ferenc egzisztenciális kérdésekre talált rá; a lét egyetemes tartományai felé húzott a világba hatoló ihlet; nagy élményévé vált a „mindenség szerelme” és a halál, az anyag, a tenyészet világa és a világegész perspektívájába állított embersors, az ősvilág prehisztorikus ideje és az emberi történelem időbeli teljessége, egyszerre az archaikus és a jelen, a genesis és a folyamat, a létezés valamennyi dimenziója. S ebben a tömkelegben a mindent átfogni akaró szemlélet csak úgy igazodhatott el, úgy kereshette a rendet, hogy a kitüntetetten tudatos létismeret, létértelmezés, a törvénykeresés és törvénykimondás elveit követte, és a megtervezett költészet ideáját választotta. Megfogamzott a gyönyörű terv: elmondani „a teljes léte magát”, „teljes összefoglalást” adni a létezők egyeteméről; és ez a hitvallás érthető módon juttatta el az egyszerűség, a spontaneitás, az elemi líraiság, a hagyományos versszerkezetek hajdani lírikusát a költészeti határokat s megszokott poétikai normákat szuverén bátorsággal átlépő elgondolásig, a „költészet-katedrális”, az „eposz-dóm” programjág, mely voltaképp Juhász líraforradalmának a pontos megnevezését is magában foglalja. Az ötvenes évek közepétől kezdve monumentális sorozatként öltöttek megvalósult esztétikai formát „a képzelet eposzi tervei”, nagy művek építették fel az újabb líránkban szinte egyedülálló — mítoszi alkatú és egyetemességű, hagyománybeolvasztó és egyben egész lényegében újat jelentő — létköltészetet.

A *szarvassá változott fiú* kétségkívül bizonyítja — s az általa egybefoglalt szakaszok utáni művek, a *Gyermekdalok*, *A Szent Tűzözön regéi*, az *Anyám*, *A halottak királya* nagy együttese még inkább nyomatékosítja —, hogy Juhász Ferenc versforradalma a versesztétikum új minőségeit, a költőiség, a szemléletformák, a stílus, a nyelv, a struktúra új változatait hívta életre, s ezzel a költészet területeit lényegesen meggazdagította. Meghódítatlan övezeteket vett birtokba, a lírából eleddig jószerint hiányzó valóságrétegeket hódított meg — mindenekelőtt a biológiai-vegetatív létezés, a mérhetetlen kiterjedésű és változatosságú anyag, az őstörténeti materia, a köznapi tapasztalati látásmód előtt jobbra rejtve maradó „mélyvegetáció”, az állati-növényi mikrovilág, az elsüllyedt ősvilági Atlantisz, az elképzelt Földpusztulás utáni „föllázadt vegetáció” valósággal katalógusbőségű s ekként versbe már-már alig fogható felidézésével és telhetetlen megnevezésével; ezzel együtt a kozmikus kiterjedés elementumainak, tartományainak az úri szemléjével. Az újszerűség erejével hat számos tekintetben, ahogy a Juhász-lírában olyan nagy élménytípusok megjelennek, mint a halál, az apa és az anya alakja, az ember és az egyetemes történelem viszonya, a szerelem bensősége, némely költőelődök, ihlető nagy mesterek sorsa és a személyné költősors, az életkatasztrófa ijesztő lehetősége. Mindez a teljesség felé programjának, a költői totalitás és egyetemesség ars poeticájának alig rokonítható példájában összegződik. A szemléleti újszerűség lényegesen átalakította a versalakítás több elemét is. A lírai tartalom sokrétűsége, tágassága és polifóniája szervesen alakította ki a juhászi hosszú vers, az eposzinak is nevezett nagy formátumú szerkezet változatait, az élménytárgyasítás összetett alakzatait, amelyek egyaránt képesek rendkívüli bőségű tárgyi anyag, leírás, meditáció és reflexió, történés, cselekményszerű esemény, mítoszi, képzeleti és tapasztalati élményelem befogadására, líraiság, gondolatiság és tárgyas megjelenítés egybeolvasztására; e különböző rétegeket forrasztják össze bonyolult látomásstruktúrává. Kitüntetetten lírai-vallomásos jellemű művek ezek; a freskószerű víziók elsőrendű szervező elve mindig az áradóan gazdag és magas izzású szubjektivitás, melyet a nagyívű szerkezet fegyvelmez zárt for-

mába. Szüntelen feszegetik a líra normatív lehetőségeit, a költői önkifejezés és világteremtés szabályszerű sajátosságait, a költészet törvényeit — és a műszemlélet hagyományos mértékrendszerét. A stílusban, képkincsben, a tartalom és forma organizmusában, a kompozíció formálásában, a rétegkeverésben, az esztétikai értékek rendszerében, a versperspektíva kimunkálásában, a felfokozott tárgyiasság és felfokozott szubjektivitás együttes jelenlétében, a rész-egész viszonyának megalkotásában — a költői fejlődést követve — egyre több a szokatlanság, a szembeötlően egyéni, a hagyományosságtól távolodó merészen különös, a radikális különbözős. Helyenként adódhatnak ebből bizonyos fokú diszsonanciák, esztétikai problémák, a végeredményt tekintve azonban egyértelműen a kétségtelen és rendkívüli érték a meghatározó, a vállalkozás művészi sikere az elsőrendű, az újító érvényű vívmányok sokasága a jellegadó. És ezek a vívmányok bizonyossá teszik, hogy felszabadulás utáni líránknak ez a tüneményes képződménye — a költőiség lényegét nézve s műfaj történetileg — „a költői szerepvállalás tudatossága és újszerűsége szerint is József Attila és Weöres Sándor utáni fejezet” (Béla Miklós).

Lényegében érthető, hogy ez a nyomatékos újszerűség a hagyományos ízlés és poétikai szemlélet erős ellenállásába ütközött: az életmű körüli vitázó indulatok már hosszú ideje rendszeresen megszólalnak s voltaképp máig tovább gyűrűznek. Előfordultak ezekben a vitákban egészen primitív, teljességgel értetlen, érvénytelen — s ekként durván méltatlan — érvek, különösen a korai fázisban, az ötvenes évek legelejének áldatlan csatározásaiban. Ezeket aligha lehetne releváns esztétikai ítéleteknek tekinteni, legfeljebb kortörténeti adalékok gyanánt érdemelhetnek figyelmet. A képtelennek tetsző tételek azonban nem kizárólag az említett időszak teremtményei, némely abszurd állítások később is megfogalmazódtak, szívósan kísérve a közgondolkodás egy részében a Juhász-mű értelmezését — és egyben akadályozva és késleltetve ennek a lírának a méltó elismerését s befogadását, szerencsétlenül táplálva az ösztönös-naiv ellenérzések eleve meglévő áramait. Elhangzottak észrevételek arról, hogy a költő líravilágából kikapcsolja az emberi valóságot, plebejus hitét elhagyva elhatárolja magát minden cselekvő tevékenységtől, a társadalmi életközégből egy elvont magánmitológia övezetébe menekült; emlegettek dekadenciát, biológiai irracionalizmust, kozmikus misztikát, dehumanizálódást; szóltak értetelenségről és olvashatatlanságról; állították az ökonómia teljes hiányát, a partatlanságot, hogy versszerkezetei alkompozíciók, a riasztó dekomponáltság példái — és még sorolhatnánk. Nem sok érteleme volna az esztétikának, ha az efféle kijelentésekről vita nélkül — egyszerűen az objektívált művekre való hivatkozással — nem nyilváníthatnánk ki, hogy merő balítéletek, pusztán téveszmék, nincs köztük e költészet lényegéhez. Szerencsére a Juhász-irodalom java már jó ideje túllépett rajtuk — s nem az apologetika irányában. Épp a művészi nagyság egyértelmű elismerését rögzítő elemzések vetették fel a legtisztábban azokat a lehetséges költészetelméleti kérdéseket is, amelyek az eddigi életműnek néhány valóban figyelmet érdemlő esztétikai problémájára utalnak; egy irodalomtörténeti rangú teljesítmény hiteles megmérésének és rangját megillető méltatásának egyik részét képezhetik. Ezek a megjegyzések voltaképp egyetlen alapkérdésben futnak össze, rendre az egységes esztétikai átformáltság megvalósulásának, a művek hiánytalan szerves egységének, a belső rész-egész strukturális viszonyának, az ún. hosszú versek, az „eposzi” szerkezetek lírai befogadóképességének és „teherbírásának”, „a mű minden pontja archimédeszi pont” (József Attila) elvének, a tudatosan vállalt „mindent-fölhasználás” programjának a tárgykörét érintik. Nem állítható, hogy ezek alkérdések, megválaszolásuk bizonyosan hozzátartozik a Juhász-líra tárgyszerűen objektív értelmezéséhez és értékeléséhez. Ehhez természetesen tüzetes struktúraelemzések szükségesek, mert az ilyen analízis nélkül jobbára csak megérzésekre, benyomásokra hagyatkozhat a befogadó. Kísérletek már vannak — például Bonyhai Gábor vagy Pomogáts Béla egy-egy műelemzése —, s folytatásra várnak, mert a nagy költemények egyenkénti szerkezeti elemzése alapján lehet majd helytálló általánosításokra vállalkozni; korábbi eszményekből elvont mérték meglehetősen esetleges és bizonytalan alkalmazása he-

Iyett konkrét vizsgálatoktól lehet csak megalapozott esztétikai ítéleteket remélni. Az eddigi ilyen fajta tanulmányok energikusan oszlatták az álkompozícióról, szerzetlen műegészről és a parttalan áradásról szőtt feltételezéseket; s ha találhatók is némely alkotásokban bizonyos disszonanciák, kisebb aránytalanságok, a roppant halmozásból eredő túlzások — úgy sejtjük, a további elemzések meggyőzően bizonyíthatják majd az esztétikai alakítás és a tárgyasított műformák különböző rétegeiben a nagyfokú alkotói tudatosság, a megtervezettség hatékony jelenlétét, lényegi sikerét; ebben a vetületben is megerősíthetik, hogy az új magyar költészet egyik legnagyobb eredményéről, vívmányáról van itt szó.

„Elvégezetlenség” az „elmondatlanság rettenete”, a „végig-nem-mondottság dühe”, „nem elég” — a Hiányról vallomást tevő költő ilyen megfogalmazásokkal érzékelteti, hogy ami megvalósult, ami teremtetett, nem fedi az igényt, a legnagyobbra néző szándékot. A művére tekintő alkotót természetesen megkísértheti a hiányérzet, ám bíráló olvasója — a mostani gyűjteményre s az utána sorakozó művekre gondolva — biztos állíthatja, hogy a megszületett alkotások együttese nagyszerű teljességű monumentumot épített, amelyhez fogható alig van kortársi líránkban. Helye és rangja nem utolsó sorban épp e rendkívüli teljesség okán kivételes ebben a líra-történeti szakaszban.

FÜLÖP LÁSZLÓ

Aczél György: Esménk erejével

Kulturális életünk eszmei erejének gyarapodását szolgálja Aczél György könyvének második, bővített kiadása. A kötet megjelentetése társadalmi igényből fakad: fokozatosan, nem torpanva, figyelve az új fejleményekre hódíthatunk teret kulturális és ideológiai életünkben. A marxizmus—leninizmus hegemoniájának biztosítása, erősítése az egyetértők, a hozzáértéssel cselekvők időről időre történő gyarapítását követeli meg. Ehhez a lankadhatatlan meggyőző tevékenységhez is szükséges e segédeszköz újbóli kiadása. Fokozatos térhódítás továbbá a kötet tematikai bővülése. Fokról fokra teljeseedik és differenciálódik a párt kulturális politikájának koncepciója.

A koncepció teljeseedésének nagy előnye és erénye, hogy kettős megközelítésből megy végbe. *Művelődéspolitikánk a marxizmus hegemoniájáért* című írás jellege, de a hozzáfűzött jegyzet is tanúsítja az elméleti alapvetés, a szintézissteremtés szándékát. A másik oldalon a gyakorlat követelte elvi politika adja a tápanyagot. A párt kulturális politikája kidolgozásának van egy, az általános politikához, a társadalomépítés stratégiájához és gyakorlatához igazodó értelemszerű sorrendje.

Az 1968-as, a Politikai Akadémián elhangzott előadás: *Kulturális és ideológiai életünk néhány kérdése* címen a „teljesség vagy akár csak a kerekség igénye nélkül” kívánt szólni. Nem foglalkozott az oktatás kérdéseivel, mert bár reformok zajlottak, de a párt akkor még nem tűzte ki az egész oktatásnak — a társadalmi szükségletek felőli — alapos tanulmányozását. Nem tért ki a tudományos élet helyzetének elemzésére sem, mert itt meg éppen már zajlott a nagyszabású korszerűsítő munka, de nem ért a végére, hátra volt még a Központi Bizottság állásfoglalása.

Mindössze egy év telt el a két kiadás között, mégis a másodikban már öttel több téma szerepel az elsőhöz képest, módosulhatott a kötet szerkezete, a fejezetek rendje. Kulturális életünk ideológiai kérdései mellett külön fejezeteket kapott a művészetpolitika, a tudománypolitika és a közművelődés. Ha átlátjuk a párt tudatos, távlati programját, kikövetkeztethetjük, hogy a mű következő kiadásában az oktatáspolitikai is önálló keretbe kerülhet.